

TÜRK DİLİ
VE
EDEBİYATI
ANSİKLOPEDİSİ
DEVİRLER/İSİMLER/ESERLER/TERİMLER

Cilt 2

dergâh yayımları

rinde çalıştı (1946-50). *Demokrasinin müdafii* gazete ve matbaasını kurdu. Karadeniz Bölgesi Gazete Sahipleri Sendikası Genel Sekreterliği yaptı. Eserleri: *Bir öksüz kızın itirafları*, *Zavallı delikanlı*, *Ayşe onbaşı*, *Bir cinayet gecesi*.

COŞKUNER, Kemal Fedai. Şair, yazar (Mahmutlu/Akseki, 1927-). Antalya-Aksu Öğretmen Okulu'nu bitirdi (1945). Çeşitli yerlerde öğretmenlik yaptı. Son görevi İzmir Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü'dür. 1944 ten itibaren çeşitli dergilerde (*Serdengeçti*, *Toprak*, *Fedai*, *Türk edebiyatı*) şiirleri yayımlandı. *Vatanda gurbet* (1970) isimli bir kitabı vardır.

COŞKUNER, Mahmut. Âşık (Besni / Malatya 1928-). Belirli bir tahsili yoktur. Çocukluk yıllarından itibaren saz çalmaya, türkü söylemeye başladı. Sonraları Gaziantep'e yerleşti. Sayısız türkü besteleyen şair, Konya Âşıklar Bayramı'nda yapılan yarışmalarda türkü dalında birincilikler kazandı.

COŞKUNEREN, Hüseyin Hâkî. Bektaşî şairi (Tavas 1890-?). Tavas Rüştüyesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'a gelerek Fatih Çukur Medrese'de Müftü Hacı Hüseyin Ef. den ders gördü. Bektaşîliğe intisap etti. Tireli Hayrullah Baba'dan mesnevi okudu. Kısa zamanda muhib, dervişbaba ve halife oldu. *Evrâd-ı Bektaşî*, *Nasıl hacı oldum*, *Divânçe* (1953), *Keşkül-ü fukara*, *Bektaşîlik tarihi*, *Bektaşî hikâyeleri* gibi bazıları basılmış eserleri vardır.

CÖMERT, Bedrettin. Tenkitçi (Vezirköprü 1940-). Sivas Lisesi'ni bitirdi. Yüksek öğrenimini Roma Üniversitesi İtal-

yan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Aynı üniversitede estetik dalında doktora yaptıktan sonra Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde öğretim görevlisi oldu. *Varlık* (1967), *Forum* (1968-69) dergilerinde yayımladığı inceleme ve tenkit yazıları ile tanındı. Daha sonra *Halkın dostları*, *Ant*, *Gelecek*, *Barış*, *Soyut*, *Yansıma* gibi dergilerde yazdı.

Cönk. Çoğunlukla Âşık edebiyatı *, *Halk edebiyatı* * ve halkiyat * ürünlerini ihtiva eden; uzunlamasına açılan, ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad. İnce uzun oluşları sebebiyle halk arasında *sığır dili*, *dana dili* diye adlandırılırlar. Esasen, cönklerin ve muhteva yönünden bunlarla benzeşen fakat biçim yönünden bilinen kitaplar gibi olan yazmaların genel adı *mecmûadır*.

Mecmûa * tabiri, belli konularda seçilmiş örnek metinlerden oluşan yazma-basma kitaplar için kullanılmaktadır. *Dua mecmûası*, *mecmûa-i eş'ar*, *mecmua-i fetâvâ*, *mecmûa-i fevâid*, *mecmûa-i resâil* gibi... Kütüphanelerdeki yazmalar arasında cönkler, esas itibarıyla birer mecmua olarak değerlendirildikleri için mecmûa-i eş'ar adıyla fişlenmekte, gerek görülürse fişin bir köşesine «cönkür» notu konulmaktadır.

Ansiklopedik kaynakların hemen hepsinde cönk kelimesinin gemi anlamına geldiği kayıtlıdır. Kelime bu anlamıyla da Türkçe, Farsça, Arapça ve bazı Batı dillerinde kullanılmıştır. Uzak doğu ülkelerinde kullanılan gemilerle, uzunlamasına açılan bir mecmua olan cönkler arasında şekil bakımından bir benzerlik kurulmuş olabilir. Sayfalarında âşıklara

K. Fedai Coşkuner

H. Hâkî Coşkuner

لا حجة بود که حاصلی کلام
بولوی قلمده رسنه اولور مودام
بکلی ایکی یوز اوغوز اوچنله تمام
نهایت کسمه راغبیت قلده

اوروم الدن خوروم ایلدی
فرز بکا عسکری یوزور علی باشه
دال ره صحتی ساهیه یوزورن دردی
حکوت کجاولد ایشیتیلدی
کلی یوزورن تحیددی انا دردیله
اسکار درکدن یقینن یقینن یقینن
تیمم اسدی نوکجه دلیله
انجته غریبه دردی حاشه

دستار

بوخجه دولت دایم خیردن یوزوردی
ایرغاندی بجای حیدر بزمادی
فهمدن صریحه افرم هر آن
بجمله تمام اولور درستیان
حاصلیه قلده انسان یوزوردی

Bir cönk sayfası
(XIX. a.)

ملک بقا ایچون بیوئر بر کار
بسی زمان شاه ایکن خوشه طهور
فرمانی یورورکن مراد مور
بیت زمین ایجت یاقونی زار
اجل جابین ایچوب کیردی قیور
دوخی یوسوونکی بر والی وار
عجب اکرم چهره یار
جوان کلنل بویلدیر کج
اجل بیسمانه سون لب اورور ایچ
خان کاه سالی تونل کوج
یوکلفدی متاعی منندی کران

عکس باغ دیر ایدم عورالار
محرمان کوکلفدی لیریلار
بایا کوج کیم یازم کورالار
اورام ایشیه ها عورالار
وزع حان اوغور دیر ایدم کورالار
کوج ایشیه ها عورالار
سنا دور دیر ایدم کورالار
کوج کور دیر ایدم کورالار
عکس باغ دیر ایدم کورالار
بسی زمان شاه ایکن خوشه طهور
فرمانی یورورکن مراد مور
بیت زمین ایجت یاقونی زار
اجل جابین ایچوب کیردی قیور
دوخی یوسوونکی بر والی وار
عجب اکرم چهره یار
جوان کلنل بویلدیر کج
اجل بیسمانه سون لب اورور ایچ
خان کاه سالی تونل کوج
یوکلفدی متاعی منندی کران

Bir cönk sayfası

rin birbirinden çok uzakta bulunan sayfalarında ayrı ayrı yazılmış olan tarihlerden, uzun yıllar süren belli bir aradan sonra bile cöngün kullanılmaya, boş sayfalarının doldurulmaya devam edildiği çıkarılabilir. Bazı âşıkların çıraklık ve ustalık dönemlerinin ürünlerini ihtiva eden kendi elyazıları ile düzenledikleri cönklere rastlandığını araştırmacılar haber veriyorlar. Bu yanı ile sayfalarındaki her hangi bir kayda ya da mühre dayanarak bazı cönklere adı belli kişilerin eseri gözüyle; bazı cönklere de yazanı ya da sahibi belli olmadığı için tam anlamıyla olmasa bile anonim bir eser gözüyle bakabiliriz. Gerek halk edebiyatı ve edebiyat tarihi ile ilgili araştırmacıların kitaplıklarında, gerekse genel kitaplıklarda bulunan cönklerin pek eski tarihlere kadar inmediği görülmektedir. DTCF Ktp.nde bulunan ve XV. asra ait olabileceği ileri sürülen bir cönk dışında çoğunlukla XVI, XVII, XVIII, XIX, ve XX. asırlara ait cönklere rastlanır. XVIII. asrın son yarısından XIX. asrın son yıllarına kadar yazılmış ve günümüze kadar gelebilmiş cönklerin sayısı pek çoktur. Elde bulunanların büyük çoğunluğu bu yıllara aittir.

Cönkler çoğunlukla iyi işlenmemiş derilerle kaplıdır. Ciltlenme yönünden de özen gösterilmiş olanları pek azdır. Çok okunup çok el değiştirmelerinden, ciltlenmelerindeki iptidailikten dolayı cönkler çabuk eskimekte ve kolayca yıpranmaktadır.

Cönklerin boyutları çok değişiklik göstermektedir. 5 x 10, 15 x 23 cm boyutlarında olanlar, yaprak sayısı bakımından da 30 ilâ 700 arasında değişenler bulunmaktadır. Ekseriyetle az ya da orta kalınlıkta olurlar. Çok yapraklı cönkle-

M. S. Koz arşivi

re nadir rastlanır.

Cönklerde kullanılan kâğıtlar umumiyetle sağlamdırlar. Eski asırlara doğru inildikçe bu sağlamlık kâğıdın kitap haline getirilirken gördüğü işlemlere kadar gider. Yakın asırlardan kalma cönklerde iyi işlenmemiş kirli ve kaba kâğıtlara rastlanmaktadır. Son asırdan kalma bazı cönklerde değişik bir kaç renk kâğıt kullanılmış olduğu da görülüyor.

Cönkler yazı ve imlâ bakımından da bazı özellikler gösterirler. Hemen bütün cönkler okunması güç, kötü bir yazıyla yazılmışlardır. En çok nesih kırmızı, ta'lik bozması ve kötü bir rik'a yazı şekilleri göze çarpar. Bunların yanında yapı ve imlâsı düzgün cönkler de bulunmaktadır. Meraklıların imlâ bilgisinin azlığından, iyi yazı yazamamalarından dolayı cönk okumak, alışkanlıklara ve çok uğraşmaya bağlı olarak gelişen bir yetenek ve uzmanlık isteyen bir alan olmuştur.

Cönkler, halk kültürünün yazıya geçirilmiş ilk ürünlerini ihtiva etmeleri, Âşık edebiyatının şahıs ve eserler bakımından önemli kaynaklarından oluşları, kütüphanecilik açısından dikkate değer özellikler taşımaları bakımından üzerinde titizlikle durulması gereken kitaplardır. (→ K.)

CÖNTÜRK, Hüseyin. Edebiyat tenkitçisi (İzmir 1918-). İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ni bitirdi (1941). Çeşitli işlerde çalıştı. Karayolları Etüt ve Proje Fen Heyeti müdürlüğü yaptı. Ankara'da Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nde görevli.

Tenkit üzerine yazdıklarıyla ve yaptığı tenkitlerle ilmi usullere dayalı bir tenkit anlayışına yönelmeye çalıştı. Türk

rafya» TM. II (19.3) A. Adnan Adıvar: *Osmanlı Türklerinde ilim* (1943), O. Şaik Gökyay: «Kâtip Çelebi» İA. VI, ML, II, RTET. I
Cilt, ciltçilik/İsmet Binark
 M. Ali Kâğıtçı: *Kâğıtçılık tarihçesi* (1936), L. Ligeti: *Bilinmeyen iç Asya* (1946), Wolfram Eberhard: *Çin tarihi* (1947), Osman Ersoy: *Türkiye'ye matbaanın girişi ve ilk basılan eserler* (1959), TA. XI, Kemal Çığ: *Türk kitap kapları* (1971), İsmet Binark: *Eski kitapçılık sanatlarımız* (1975)

Cincime sultan destanı/

M. Fuad Köprülü: *Türk edebiyatı tarihi* (2. bs. 1926-1928), S. Nüzhet (Ergun): *Türk edebiyatı tarihi ve numûneleri* (1931), BTET, RTET. I
Cinas/
 TA. XI, OTS. I, EL

Cingöz (Gaz.)/Nejat Sefercioğlu

CİNGÖZOĞLU, Seyit Osman/M. Sabri Koz
 Nebi Dadaloğlu: «Cingözoğlu Seyit Osman» TFA. 100 (1957), 104 (1958), Abdullah Satoğlu: *Kayseri şairleri* (1970), Mahmut Işık: *Avşarlar* (1963), Şükrü Elçin: «*Âşık Seyid Osman*». *Hacettepe sosyal ve beşerî bilimler dergisi* - VII/1, 2 (1975)

Cirit/

Şemseddin Sami: *Kâmus-ı Türkî* (1900), Hüseyin Kâzım (Kadri): *Türk lügati* - III (1943), DEM, Faruk Sümer: «*Osmanlı Türklerinde spor*» *Resimli tarih mecmuası* - IV/39 (1953), Midhat Sertoğlu: «*Türklerde spor*» *Resimli tarih mecmuası* - V/53 (1954), TA. XI, OTS. I, İhsan Hınçer: «*Cirit oyunu*» TFA. 283 (1973)

CIVAN (Âşık, XVIII. a.)/M. Sabri Koz
 TŞA, TŞ. III, TSS

CIVAN (Âşık, XIX. a.)/M. Sabri Koz
 TŞA, DFS. II

CIZYEDARZÂDE, Ahmed Bahaeddin Efendi/Nuri Akbayan
 Cemâleddin Mehmed: *Âyine-i zurafâ* (1853), OM. III

COLLINDER, Björn/
 TA. XI

COŞAR, İsmail/V. Recai Velibeyoğlu
COŞKUN (Âşık)/
 Murat (Uraz): *Halk edebiyatı şiir ve dil örnekleri* (1933), Şükrü El-

çin: *Şairnâmeler ve Sunî'nin şairnâmesi* TFA yıllığı - Belleten (1974)

COŞKUN, Ali (Huzûrî)/Mehmet Gök-alp

COŞKUN, Talibî/M. Sabri Koz
 A. Kutsi (Tecer): *Sivaslı halk şairleri bayramı* (Sivas 1932), Fethi Tevet (oğlu): «*Sivaslı âşık Talibî*» HBH. 59 (1936), Fazıl Oyat: 20 *Halk şairi* (1948), M. İlhan Başgöz: *Türk halk edebiyatı antolojisi* (1956), M. Halid Bayrı: *Halk şiiri* (1957), E. Cem Güney: *Halk şiiri antolojisi* (1959), TSS, A. Edip Uysal: «*Talibî Coşkun, bir halk şairimizin portresi - Çele*» - 24 (1965), «*Kaybettiğimiz bir ozan Sivaslı Talibî Coşkun*» TFA. 323 (1976) ve «*Talibî Coşkun'un kişiliği*» *Sivas folkloru* - 43 (1976); İbrahim Aslanoglu: «*Talibî Coşkun*» Su - 56 (1965) ve «*Talibî Sivas folkloru* - 16 (1974), R. Ahmet Sevensil: *Çağımızın halk şairleri* (1967) V. Cem Aşkun: *Halk edebiyatında yerme ve güldürmeler* (1973) ve «*Talipsiz ozanımız Talibî Garip öldü*» *Sivas folkloru* - 43 (1976), Saim Sakaoglu - Turgut Günay: *Halk şiirinde Atatürk* (Erzurum 1974), Muharrem Türkmen: «*Talibî hakkında notlar*» *Sivas folkloru* - 43 (1976), İ. Hakkı Acar: «*Talibî Coşkun folklorcularla*» *Sivas folkloru* - 43 (1975), Ö. Cahit Yıldız: «*Talibî'nin yöresel sözcük ve dizileri*» *Sivas folkloru* 43 (1976) Gülali Aydınoglu: «*Talibî Coşkun ve ölüm*» *Sivas folkloru* - 43 (1976), Abdulkadir Güler: «*Âşık Talibî Coşkun ve bir iki anı*» *Sivas folkloru* - 43 (1976)

COŞKUNER, Mahmut/Feyzi Halıcı

Cönk/M. Sabri Koz

Edebiyat ve söz sanatları terim sözlüğü (TDK, 1948), TA. XI, Cahit Öztelli: «*Halk edebiyatı terimleri sözlüğü*» TFA. 205 (1966) M. Şakir Ülkütaşır: «*Halk edebiyatı araştırmalarında cönklerin değeri*» TK. 60 (1967), ML. III, OTS. I, Müjgân Cunbur: «*Folklor araştırmalarında cönklerin yeri*» (1. Uluslararası Türk folklor semineri bildirileri, 1974), İbrahim Aslanoglu: «*Geçen yüzyıllarda folklorumuza ışık tutan kaynaklar*» (1. Uluslar-

arası Türk folklor kongresi bildirileri I, 1976)

CÖNTÜRK, Hüseyin/Ahmet Kot

CODİ İbrahim Efendi/
 TŞ. III, TMA, SAŞ. I

CODİ (Muallim İbrahim)/Ziya Bakırcıoğlu

İsmail Hakkı: *Muasır şairlerimiz* (1891), Vehbi Cem (Aşkun): *Merzifon şairleri* (1937), TŞ. III, SAŞ. I, TA. XI

CUMALI, Necati/Naci Çelik Berksoy
 Tahir Alangu: *Cumhuriyet'ten sonra hikâye ve roman*. III (1965), Muzaffer Uyguner: «*Cumalı'nın tiyatro yapıtları*» TD. XIX/228 (1970), ve «*Yalnız kadın*» *Varlık* - 764 (1971), Recep Bilginer (Konuşan): «*Şimdi ne yapıyorlar*» *Politika* 20 Ağustos 1976, Nesin Vakfı *edebiyat yıllığı* (1976)

Cumhuriyet devri Türk şiiri/Ebubekir Eroğlu

Cumhuriyetten sonra hikâye ve romon/
 Recep Duymaz

CUNBUR, F. Müjgân/Ahmet Kot

Cümle/Erdal Hamami

Cümle başı edatları/M. Necmeddin Hacıminoğlu

Cümle dışı unsurlar/Erdal Hamami

Cüneyd-i Bağdadî/

Lâmil Çelebi: *Nefehâtü'l-üns tercümesi* (1852), TA. XI, İA. III, Sülemi: *Tabakâtü's-sofiye* (Kahire, 1953), RSL

Cümün-ı aşk/İnci Enginün

CÜNÜNİ/

Şükrü Elçin: «*Şairnâmeler ve Sunî'nin şairnâmesi*» TFA yıllığı - Belleten (1974)

CÜNÜNİ Ahmed Dede/

Esrar Dede: *Tezkire-i şuarâ-yı mevleviye, Semahâne*, OM. I, TŞ. III

Ç/Yusuf Çotuksöken

Çadır

A. Rıza (Yalçın): *Cenupta Türkmen oymakları* (1933), H. Namık (Orkun): *Oğuzlara dair* (1935), Z. Velidi Togan: *Umûmî Türk tarihine giriş I* (1946), W. Radloff: *Sibirya'dan* (1956), TA. XI, RTET. I, Abdülkadir İnan: «*Orta Asya Türklerinde çadır ve kırmızı*» TFA. 288 (1973), O. Şaik Gökyay: *Dedem Korkudun kitabı* (1973)